

Майданевич А.Г.,
кандидат юридичних наук, суддя
Північного апеляційного господарського суду

УДК 242.9; 347.77

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.2.18>

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Відповідно до КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності є осудні фізичні особи, яким на момент вчинення адміністративного правопорушення виповнилося шістнадцять років. Це так званий загальний суб'єкт адміністративного правопорушення. Спеціальним суб'єктом адміністративного правопорушення є особа, яка може бути визнана суб'єктом конкретного адміністративного правопорушення, а відтак притягнута до адміністративної відповідальності за наявності у неї, крім ознак загального суб'єкта, певних додаткових ознак. Однак, крім вказаних суб'єктів, на законодавчому рівні встановлено адміністративну відповідальність і юридичних осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання, пов'язані з адміністративною відповідальністю юридичних осіб, стали предметом наукових досліджень багатьох вчених, зокрема, таких як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Е.Ф. Демський, С.Т. Гончарук, І.П. Голосніченко, О.А. Зима, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, Д.М. Лук'янець, О.П. Світличний, С.Г. Стеценко, О.І. Харитонова та ін.

Формування цілей статті полягає в розкритті особливостей адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Розмаїття відносин публічного управління зумовлює і значну кількість різновидів суб'єктів, які є учасниками адміністративно-правових відносин взагалі й відносин адміністративної відповідальності зокрема. У науці адміністративного права виділяють загальний і спеціальний суб'єкти адміністративного правопорушення. Тобто чинний КУпАП встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Проте рядом законів фактично встановлено відповідальність у юридичних осіб, яка за своєю природою може вважатися не чим іншим, як адміністративною відповідальністю. Не вдаючись до розкриття змісту законів, якими встановлено адміністративну відповідальність юридичних осіб, потрібно зазначити, що законодавець встановлює адміністративну відповідальність юридичних осіб, КУпАП до цього часу не встановлює таку відповідальність, тоді як відповідальність юридичних осіб уже передбачена нормами КК України. Що стосується визнання суб'єктами адміністративної відповідальності юридичних осіб, то із цього приводу в науці адміністративного є різні думки.

Як зазначає О.А. Зима, відсутність передбачення в кодифікованому акті серед суб'єктів відповідальності юридичної особи викликає спірні тлумачення окремих положень чинного законодавства, ускладнює його застосування на практиці, а також робить непростим проведення чіткої межі між адміністративною відповідальністю юридичних осіб та іншими видами відповідальності і державного примусу. Іноді можна зустрітись із твердженням, що відповідальність юридичних осіб за порушення, скоєні у сфері державного управління, не є адміністративною, оскільки не може застосовуватись у відповідності із приписами Кодексу України про адміністративні правопорушення [1, с. 4]. Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук та інші також є прихильниками твердження, що юридичні особи є суб'єктами адміністративних проступків. Зокрема, С.Т. Гончарук відносить до суб'єктів адміністративної відповідальності фізичних та юридичних осіб, що володіють ознакою деліктоздатності та вчинили певне протиправне діяння [2, с. 40].

Е.Ф. Демський, Л.В. Коваль, В.С. Ковальський висловлюють протилежну думку. Зокрема, Е.Ф. Демський твердив, що такий підхід є передчасним і необґрунтованим [3, с. 29]. Він також зазначив, що «визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності є передчасним, необґрунтованим, і включення до проекту нового Кодексу України про адміністративні проступки є недоцільним», а штрафи за правопорушення у сфері підприємницької діяльності та господарювання, які накладаються відповідно до чинного законодавства на юридичних осіб, є «окремим (особливим) видом юридичної відповідальності – економічною відповідальністю» [4, с. 168–176]. О.П. Світличний також приходиться до висновку про передчасність та недоцільність визнання суб'єктом адміністративної та кримінальної відповідальності юридичної особи за порушення прав інтелектуальної власності [5, с. 211–212].

Незважаючи на те, що Ю.П. Битяк є прихильником визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності, він звертає увагу, що прийняття ГК України, глава 28 якого повністю присвячено загальним питанням адміністративної відповідальності юридичних осіб, можна назвати не лише законом, який офіційно визнав адміністративну відповідальність юридичних осіб, а і першим кодифікованим актом, який містить загальні поло-

ження щодо такої відповідальності. Вчений звертає увагу, що його положення стосуються не всіх її випадків, але значної частини з них. Вони регулюють відповідальність юридичних осіб за порушення у сферах обмеження монополізму, захисту конкуренції, захисту прав споживачів, зовнішньоекономічної діяльності, реклами тощо [6, с. 195].

Будучи прихильником визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності, І.П. Голосніченко зазначає, що частина санкцій за ГК України являє собою заходи адміністративної відповідальності, що можуть застосовуватися і до юридичних осіб [7, с. 488].

Водночас господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки. Юридична природа такої відповідальності полягає в негативній оцінці поведінки правопорушника з боку держави і в прямій вимозі або санкції закону застосувати до нього заходи майнового впливу у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, штрафу, пені або інших несприятливих для правопорушника правових наслідків. Загальним принципом такої відповідальності є державна забезпеченість щодо застосування передбачених договором чи законом майнових та інших господарських санкцій. Держава гарантує застосування їх завдяки системі спеціальних і загальних правозахисних державних органів, функцією яких є саме застосування господарських санкцій [8, с. 279].

Сьогодні існує різноманітність законодавчих підстав відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності, яка значною мірою впливає на стан охорони суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності шляхом застосування різноманітних заходів. Заходи відповідальності щодо юридичних осіб за порушення законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності можна поділити на:

- 1) заходи майнового характеру;
- 2) заходи, пов'язані з обмеженням дієздатності юридичних осіб;
- 3) заходи організаційного характеру.

Взявши за основу запропоновані вищезазначені заходи відповідальності юридичних осіб та враховуючи норми спеціальних законів, норми яких передбачають відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності, розглянемо це на прикладі ст. 55 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04. 1993 р. № 3116-ХІІ [9], яким встановлено, що суд може постановити рішення про накладення на порушника штрафу у розмірі 10% суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафів у такому випадку спрямовуються до Державного бюджету України. Згідно з частиною 3 ст. 55 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» суд має право вилучити з комерційного обігу чи конфіскувати незаконно одержаний відповідачем будь-який матеріал сорту та продукту, отриманого безпосередньо з нього, а також вилучити чи конфіскувати матеріали, обладнання, які були значною мірою використані для незаконного виробництва матеріалу

сорту. Також підлягають вилученню до вирішення питання у судовому порядку диски для лазерних систем зчитування виготовлені, імпортовані або ті, що експортуються, а також обладнання та сировина, імпортовані з порушенням вимог, передбачених частиною 5 ст. 8 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17.01. 2002 р. № 2953-ІІІ [10].

Ще одним різновидом заходів відповідальності майнового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, є вилучення прибутку (або) інших незаконно отриманих сум. Так, згідно з частиною 6 ст. 8 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» прибуток, отриманий у результаті діяльності з порушенням вимог цього Закону, стягується у судовому порядку та зараховується до Державного бюджету України [10].

До заходів відповідальності, що застосовуються за вчинення правопорушень юридичними особами, слід віднести заходи, пов'язані з обмеженням дієздатності юридичних осіб. До таких заходів належать: анулювання ліцензії на здійснення певного виду діяльності, наданої юридичній особі; обмеження або тимчасова заборона здійснення певних видів діяльності. Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03. 2015 р. № 222-VІІІ [11] встановлено, що ліцензуванню підлягає діяльність суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана зі здійсненням ЗЕД. У разі здійснення операцій, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності, відповідний суб'єкт господарювання (юридична особа) для здійснення такої діяльності повинна отримати ліцензію. У разі порушення суб'єктом господарювання ліцензійних умов така діяльність може бути призупинена шляхом анулювання ліцензії.

Крім анулювання дії ліцензії, обмеження або тимчасова заборона здійснення певних видів діяльності може проявлятися і в інших формах. Так, згідно зі ст. 9 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [10] до суб'єктів господарської діяльності можуть бути застосовані спеціальні заходи стосовно припинення порушень під час виробництва, експорту/імпорту дисків для лазерних систем зчитування, матриць. Із метою припинення порушень вимог вказаного щодо виробництва дисків для лазерних систем зчитування, матриць додатково можуть застосовуватися такі спеціальні заходи: обмеження або тимчасова заборона діяльності суб'єктів господарювання; опечатування та/або вилучення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, вироблених із порушенням встановлених вимог, а також обладнання та сировини для їх виробництва, що не відповідають вимогам вказаного Закону. Крім того, згідно

зі ст. 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04. 1991 р. № 959-ХІІ [12] за порушення цього або пов'язаних із ним законів України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності можуть бути застосовані спеціальні санкції, зокрема у вигляді застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності індивідуального режиму ліцензування або тимчасового зупинення зовнішньоекономічної діяльності. Індивідуальний режим ліцензування діє до моменту усунення порушень законодавства України або застосування практичних заходів, що гарантують виконання цього Закону та/або пов'язаних із ним законів України та скасовується центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики.

Тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності діє до моменту усунення порушень законодавства України або застосування практичних заходів, що гарантують виконання цього Закону та/або пов'язаних із ним законів України, але не більше трьох місяців із дати винесення відповідного рішення центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики. Подовження дії тимчасового зупинення зовнішньоекономічної діяльності здійснюється виключно за рішенням суду.

До заходів відповідальності, що застосовуються до юридичних осіб і мають організаційних характер, слід віднести: примусову реорганізацію юридичної особи; ліквідацію юридичної особи. На це вказують норми Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-ІV. Окрім того, норми цього кодексу передбачають: застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання (ст. 238); накладання штрафів за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства (ст. 251); вилучення товарів з порушення прав інтелектуальної власності (ст. 254) [13].

Вказане свідчить, що сьогодні існує значна кількість законодавчих актів, нормами яких встановлена відповідальність юридичних осіб у повному обсязі за порушення законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що законодавець у цих та інших законодавчих актах за порушення законодавства вживає термін «штраф», «фінансова санкція», є підстави стверджувати, що в подібних випадках така відповідальність є адміністративною.

Висновки. На підставі проаналізованих основних підходів до питання адміністративної відповідальності юридичних осіб, чинних законодавчих актів, норми яких встановлюють відповідальність юридичних осіб, з'ясовано особливості інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності.

Ураховуючи, що до юридичної особи за порушення законодавства у досліджуваній сфері можуть застосовуватися різноманітні адміністративні санкції, накладання штрафів тощо, які на сьогодні є достатніми для притягнення до відповідальності юридичних осіб за законодавства у сфері незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності, питання визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності потребує подальших наукових розвідок із необхідністю нормативної фіксації зазначеного інституту в чинному адміністративно-деліктному законодавстві України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зима О.А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 19 с.
2. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України : навчальний посібник. Київ, 1995. 368 с.
3. Демський Е. Співвідношення адміністративної і господарської відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 9. С. 24–29.
4. Демський Е.Ф., Ковальський В.С., Демський С.Е. До питання про відповідальність юридичних осіб. *Вісник господарського судочинства*. 2002. № 4. С. 168–176.
5. Світличний О.П. До питання юридичної відповідальності юридичних осіб за порушення об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Серія «Право». Частина 2. С. 196–202.
6. Адміністративне право України : підручник / Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дьяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
8. Щербина В.С. Господарське право. Підручник. 2-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 592 с.
9. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04. 1993 р. № 3116-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 21. Ст. 218.
10. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17.01. 2002 р. № 2953-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 17. Ст. 121.
11. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03. 2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
12. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04. 1991 р. № 959-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 377.
13. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01. 2003 р. № 436-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

Майданевич А.Г. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Проаналізовано основні підходи до визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності, наявні в адміністративно-правовій доктрині. Здійснено аналіз чинного законодавства України, нормами якого передбачена відповідальність юридичних осіб у сфері незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Питання адміністративної відповідальності юридичних осіб завжди мали актуальність і практичну значимість, особливо це стосується дослідження проблемних питань, пов'язаних із суб'єктами адміністративної відповідальності за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Юридична відповідальність у сфері охорони інтелектуальної власності регулюється значною кількістю норм вітчизняного і міжнародного законодавства, серед яких, окрім норм спеціального законодавства, провідну роль відіграє адміністративне законодавство. Звертається увага на наявні недоліки спеціальних законів у сфері охорони прав інтелектуальної власності, за виключенням Законів України «Про охорону прав на сорти рослин» та «Про авторське право і суміжні права», норми яких встановлюють відповідальність юридичних осіб, інші спеціалізовані закони лише включають позначення юридичної відповідальності, яка здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

Сьогодні чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Проте рядом законів фактично встановлено відповідальність і юридичних осіб, яка за своєю природою не може вважатися не чим іншим, як адміністративною відповідальністю, про що свідчить значна кількість законодавчих актів, в тому числі й у сфері охорони права інтелектуальної власності, приписи яких встановлюють відповідальність юридичних осіб у повному обсязі, тобто містять норми прямої дії. При цьому порядок провадження в цих справах, оскарження рішень, постанов, органів уповноважених накладати стягнення, різний.

На підставі доктринальних думок, аналізу норм чинного законодавства зроблено висновок про подальший науковий пошук із подальшою необхідністю нормативної фіксації зазначеного інституту в чинному адміністративно-деліктному законодавстві України.

Ключові слова: законодавство, кодекс, санкції, інтелектуальна власність, порушення.

Maidanevich A.H. LEGAL ENTITIES AS THE SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR VIOLATION OF LEGISLATION IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROTECTION

The article analyzes the main scientific approaches to the recognition of legal entities as subjects of administrative responsibility existing in the administrative-legal doctrine. The analysis of the current legislation of Ukraine by the norms of which provides for the liability of legal entities in the sphere of illegal use of objects of intellectual property rights. Attention is drawn to the fact that the issue of administrative liability of legal entities has always attracted the attention of scientists, representatives of the science of administrative law, since, according to many scientists, recognition of administrative responsibility by the rules of the Code of Administrative Offenses will eliminate the existing gaps of legal regulation and is of practical importance, especially when it comes to the study of problematic issues. persons subject to administrative liability in case of violation of their legislation in the field of illegal orystannya intellectual property rights.

Attention is drawn to the fact that legal responsibility in the field of protection of intellectual property rights is regulated by a considerable amount of national and international legislation, among which administrative law plays a leading role in addition to the rules of special legislation. Attention is drawn to the existing shortcomings of special laws in the field of intellectual property rights, with the exception of the Laws of Ukraine “On protection of plant variety rights” and “Copyright and related rights”, the rules of which establish the liability of legal entities, other specialized laws only include the designation of legal liability, which, depending on the subject of administrative responsibility, is carried out in the manner prescribed by administrative, civil, economic, customs, tax and criminal law. legislation.

It is emphasized that today there is a variety of legal grounds for the liability of legal entities for the illegal use of intellectual property objects, which significantly influences the state of protection of the subjective rights of the subjects of intellectual property rights through the application of various measures. Liability measures for legal entities for violation of the legislation in the field of intellectual property protection can be divided into measures: property character; related to the limitation of legal capacity of legal entities; organizational in nature.

Taking as a basis the above-mentioned measures of liability of legal entities and taking into account the rules of special laws, the rules of which provide for the liability of legal entities for violation of legislation in the field of protection of intellectual property, such liability is considered in specific examples.

It has been noted that a number of laws have actually established liability and legal entities, which by their nature cannot be considered as administrative responsibility, as evidenced by a considerable number of legislative acts, including in the field of protection of intellectual property rights, which prescribe them. liability of legal entities in full, ie contains norms of direct action. In this case, the procedure for proceeding in these cases, appealing against decisions, decrees, bodies authorized to impose penalties, is different.

On the basis of doctrinal opinions, analysis of the norms of the current legislation, it was concluded that further scientific search with the further necessity of the normative fixation of the said institute in the current administrative-tort legislation of Ukraine.

Key words: legislation, code, sanctions, intellectual property, violations.